

осіб може штучно створити табір незадоволених. А от щодо «мазепинців», то за ними варто встановити спостереження» [16, арк. 14].

Підсумовуючи викладене зазначимо, що націотвірний процес в окреслений період характеризувався культурними та політичними взаємодіями. Специфіка Російської імперії XIX – початку XX ст. визначалася завданнями її модернізації, де найважливішими складовими були проблеми лібералізації та демократизації монархічної політичної моделі. Однак розвиток українського проекту загрожував руйнації імперської національної ієрархії. «Українське питання», разом із «польським» та «єврейським» стало для Російської імперії складним випробуванням, яке вона так і не змогла пройти. Поява «українського питання», в першу чергу, руйнувала образ руської єдності, та відповідно, засади концепції «офіційного націоналізму». Формування концепцій офіційних націоналізмів, які серед іншого, передбачали і фінансову підтримку сепаратистських рухів на території сусідів, стали своєрідним «камнем спотикання», початком кінця світової системи XIX ст. та переходом до «глобальної дезінтеграції 1914–1945 рр.». Особливості розвитку національних проектів в нових умовах, спричинених руйнаціями «старих» імперій та появою «нових», разом із різними політичними режимами складають проблеми, які потребують подальших наукових досліджень.

Список використаних джерел

1. Ливен Д. Империя на периферии Европы: сравнение России и Запада / Ливен Д. // Российская империя в сравнительной перспективе. Сборник статей / Под. ред. А.Миллера. – 2004. – С. 71–94.
2. Капеллер А. Центр и элиты периферий в Габсбургской, Российской и Османской империях (1700–1918 гг.) / А.Капеллер // Ab Imperio. – 2007. – №2. – С. 17–57.
3. Миллер А. Приобретение необходимое, но не вполне удобное: трансфер понятия нация в Россию (начало XVIII – середина XIX в.) / Imperium inter partes: Роль трансферов в истории Российской империи (1700–1917): Сб. ст. / Ред. Мартин Ауст, Рикарда Вульпиус, Алексей Миллер. – М.: Новое литературное обозрение. – 2010. – С. 42–62.
4. Паули Г.-Т. Этнографическое описание народов России. Электронный ресурс. Режим доступа: <http://lib.rus.ec/b/189399/read>.
5. Костянтинович М. Некоторые данные о народном образовании в Юго-Западном крае / Костянтинович М. – К, 1874. – 57 с.
6. Капеллер А. Россия – многонациональная империя: некоторые размышления восемь лет спустя после публикации книги. Мифы и заблуждения в изучении империй и национализма / Ред.-составители: И.Герасимов, М.Могильнер, А.Семенов. – М.: Новое издательство, 2010. – С. 265–281.
7. Миллер А. Формирование наций у восточных славян в XIX в. – проблема альтернативности и сравнительно-исторического контекста. Электронный ресурс. Режим доступа: <http://lib.znate.ru/docs/index-109957.html?page=2>
8. Грушевський М.С. Українське питання. – К.: Наук. думка, 1997. – 218 с.
9. Уортман Р.С. Сценарии власти. Мифы и церемонии русской монархии / Р.С. Уортман. В 2-х т. – Т.2. От Александра II до отречения Николая II. – М.: ОГИ, 2004. – 794 с.
10. Миллер А.И. Россия и русификация Украины в XIX в. / Россия–Украина: история взаимоотношений / А.Миллер. Электронный ресурс. Режим доступа: www.litopys.org.ua
11. Струве П.Б. Интеллигенция и революция // Вехи. Интеллигенция в России: Сборник статей. 1909–1910 гг. / Сост., коммент. Н.Казаковой / М.: Молодая гвардия, 1991. – 462 с.
12. Федевич К. Українізація через Чорну сотню. Електронний ресурс. Режим доступу до статті: www.zaxid.net//14.10.2011.p.
13. Народный жизненный календарь на 1912 год. – К.: Издание газеты «Двуглавый орел». – 78 с.
14. ЦДДАК України. – Ф.274. – Оп.5. – Спр.26.
15. Там само. – Ф.274. – Оп.5. – Спр.26. – 189 арк.
16. Там само. – Ф.320. – Оп.1. – Спр.1326. – ч. 2.

* * *

УДК 908

Тетяна Єрич, пошукач кафедри всесвітньої історії, Ізмаїльський державний гуманітарний університет, Україна, м. Ізмаїл

Кишинівська духовна семінарія: до історії створення (1813–1823 рр.)

Розглядаються питання умов виникнення та існування на початковому етапі (з 1813 по 1823 рр.) Кишинівської духовної семінарії, яка відігравала не лише роль релігійного навчального закладу, а й стала фактично школою підготовки освічених кадрів для державної служби та місцевих органів влади в Бессарабії.

Ключові слова: освіта, Бессарабія, митрополит Гавриїл, семінарія.

Татьяна Ерич. Кишиневская духовная семинария: к истории создания (1813–1823 гг.)

Рассматриваются вопросы условий возникновения та существования на начальном этапе (с 1813 по 1823 гг.) Кишиневской духовной семинарии, которая играла не только роль религиозного учебного заведения, а и стала фактической школой подготовки образованных кадров для государственной службы и местных органов власти в Бессарабии.

Ключевые слова: образование, Бессарабия, митрополит Гавриил, семинария.

Tatyana Yerich. Kishinevskaia Theological Seminary: to the story of creation (1813–1823)

We are dealing with the questions of the appearance conditions and existence in the initial phase (from 1813 to 1823) of the Kishinevskaia Theological Seminary, which played the role of not only a religious institution, but also became the actual training school and educated persons for the civil service and local authorities in Bessarabia.

Keywords: education, Bessarabia, Metropolitan Gabriel, the seminary.

В історії Бессарабії початок XIX ст. є надзвичайно важливим етапом, під час якого відбулись відчутні трансформації у житті місцевого населення, зміни в рівні і напрямках господарського розвитку. Ці зміни були суттєво відчутні й в діяльності Російської Православної Церкви в цьому регіоні. Домінування тривалий час класового підходу практично у всіх аспектах існування церкви в краї, обумовили не лише наявність багатьох фактологічних помилок, але і існування чисельних кліше, які не завжди адекватно відбивають реальність. Тому дослідження окремих аспектів церковного минулого Бессарабії сприятиме більш тісній взаємодії духовних і світських інституцій.

Серед робіт з історії православ'я в південноукраїнських губерніях Російської імперії XIX ст. значний відсоток становлять краєзнавчі публікації у місцевій пресі та в краєзнавчих збірках. Крім того, на початку XXI ст. вийшло з друку декілька наукових праць, які стосуються церковної історії Півдня. Це публікації І.Гуменного [3], дисертаційні дослідження Г.Степаненко [12], О.Федорчук [13], К.Гладкової [2]. Однак поза увагою дослідників залишилося ще широкі коло питань з історії діяльності РПЦ у Бессарабії.

На початку XIX ст. у Бессарабії не існувало навчальних закладів, які б сприяли підвищенню освітнього рівня місцевих священників або постачали кадри до органів єпархіальної влади в регіоні.

Приєднання Бессарабії до Росії (16 травня 1812 р.) та перетворення цього регіону в прикордонну зону, підняло перед російською адміністрацією ряд проблем не лише економічного та адміністративного, а й конфесійного характеру. Одним з перших кроків царської влади було включення території Бессарабії до складу конфесійних структур Російської імперії: 21 серпня 1813 р. Олександр I підписав декрет про створення Кишинівської та Хотинської єпархій, на чолі якої став Гавриїл Бенулеску-Бодоні, отримавши посаду «Єкзарху і Митрополиту». Саме митрополит Гавриїл був одним з перших, хто звернувся до влади з проханням про відкриття духовної семінарії в краї.

Ще до офіційного створення єпархії, в своєму листі до головнокомандуючого Дунайської армії генерала Павла Васильовича Чичагова митрополит висловлював сподівання на допомогу з боку бессарабського губернатора Скарлата Дмитровича Стурдзи у питаннях допомоги облаштування при архієрейському будинку духовної семінарії [10, с. 151].

У проєкті щодо утворення єпархії єкзарх писав Св. Синоду, що для «навчання дітей священників ... потрібно відкрити семінарію, в якій навчатимуть всім тим предметам, що вивчають в інших духовних семінаріях... Мовами навчання повинні стати: російська та молдавська, латинська та грецька» [8, с. 443].

Крім того, прибувши 24 вересня 1812 р. до Кишинева митрополит Гавриїл відразу ж приступив до підготовчих робіт з облаштування в місті семінарії – сформував педагогічний персонал проєктованої семінарії з колишніх працівників молдавського єкзархату, запрошених викладачів з Росії та Молдавії. Серед запрошених були: протоієрей Петро Куницький, Іван Несторович (з вчителів Київської академії, який пізніше прийняв чернецтво під ім'ям Іриней), Ісидор Гербановський – студент Київської академії. Вони повинні були, за дорученням митрополита Гавриїла, зайнятися детальною розробкою справи з облаштування Кишинівської семінарії.

Не зважаючи на те, що на той час вже існував новий статут духовно-навчальних закладів (затверджений 26 червня 1808 р. імператором Олександром I), Кишинівську семінарію збиралися облаштувати за зразком старих семінарій, прототипом яких була Києво-Могилянська академія. Семінарії цього типу являли собою навчальні заклади, в яких зосереджувалася початкова, середня та вища освіта. Повний курс навчання становив 8 (вісім) класів, які мали наступні назви: фара, або аналогія; інфіма, або підготовчий; граматика; синтаксема (синтаксис); пітика (поезія); риторика; філософія; богослов'я. Перші чотири класи вважалися нижчими (початковими), п'ятий та шостий – середніми, сьомий та восьмий – вищими [11, с.18].

За проектом, складеним протоієреєм П.Куницьким, спочатку в Кишинівській семінарії необхідно було відкрити лише два нижчих (початкових) класи з двома відділеннями в кожному: підготовчий (фара та інфіма) та граматичний (граматика та синтаксема).

У своєму поданні до Священного Синоду митрополит Гавриїл зазначав, що у семінарії повинні викладатися граматики, поезія, риторика, логіка, філософія, теологія, історія, географія, математика та мови: грецька, латина, російська, молдавська – обов'язково, а французька та німецька – за вибором.

Згідно з цим проектом у першому класі повинні були навчатися читанню та письму російському, латинському, грецькому, молдавському, а також писати цифри та навчатися першим правилам арифметики. У другому класі навчали російській, грецькій, латинській, молдавській граматиці та арифметиці.

Проектом передбачалася й потижна кількість уроків з кожного предмету. Класні заняття повинні були проходити з 8 до 12 години та з 16 до 17 години. У суботу класні заняття не передбачалися тому, що учні повинні були в цей час бути присутніми у церкві на вечірньому богослужінні [1, с.297].

Особлива увага зверталася на релігійно-моральний аспект виховання учнів семінарії. П'ятий пункт проекту наголошував: «Обов'язок учителя ... не пропускати жодної можливості нагадати учням про страх Божий, про любов до ближнього та особливо до вітчизни, цнотливості, чесності та благопристойності у всіх життєвих ситуаціях» [7, с.292].

Проект щодо відкриття семінарії було розглянуто вікарним проєвщенним Димитром (Сулімою), який вніс деякі доповнення та виправлення у документ. На утримання семінарії кожний священнослужитель зобов'язаний був вносити щорічно по 4 лева (2 крб. 40 коп.), що в загальній кількості повинно було скласти 5 тис. левів [6, с.31]. Крім того, на потреби семінарії виділялася частина прибутків з вотчин Кишинівського монастиря. Згідно статуту плату за навчання в семінарії з учнів не брали.

Коли всі підготовчі роботи з відкриття в Кишиневі семінарії були закінчені, через місцеву консисторію у повітах Бессарабської області було оголошено, що всі бажаючі навчатися в семінарії можуть звернутися до навчального закладу. До того ж, навчання в семінарії дітей церковнослужителів було обов'язковим! В оголошенні зазначалося, що діти із заможних родин мають утримуватися на кошти батьків, а сироти (до 30 учнів) будуть мати одяг та харчі безкоштовно, за рахунок семінарії.

Таким чином, Кишинівська семінарія з самого початку стала загальнонастановним навчальним закладом Бессарабії. Навчатися в ній мали змогу не лише діти церковнослужителів, а й представники інших станів. Це знайшло офіційне підтвердження в документах.

На підставі звернення бессарабського губернатора С.Стурдзи з'явився наказ Олександра I (від 30 травня 1813 р.), в якому зазначалося, що навчатися в духовній семінарії «...має можливість світське юнацтво до часу облаштування цивільного училища в краї» [4, с.556].

Офіційне відкриття духовної семінарії у складі двох класів відбулося 31 січня 1813 р. Цілком зрозуміло, що дуже важливе місце в житті семінарії відігравали її викладачі. До викладацького складу на початковому етапі входили наступні особи: ректор – протоієрей Петро Куницький, префект Іван Нестерович (викладав російську та латинську граматику в 2-му класі), Ісидор Гербановський (вчитель російської та латинської мов у 1-му класі), Микола Докимос (вчитель грецької мови в обох класах), священник Іоанн (прізвище не відоме, викладав молдавську мову в тих самих класах) [5, с.17].

Голова місцевої комісії полковник Грабовський погодився передати під класи дві вільні кімнати на верхньому поверсі «комісійної» квартири. Але семінаристам не довелося скористатися цими кімнатами – на початку лютого 1813 р. семінарія перейшла до церковного будинку.

Митрополит Гавриїл у листі (від 18 листопада 1814 р.) до обер-прокурора Священного Синоду, князя Олександра Миколайовича Голіцина зазначав, що семінарія на той час розміщувалася «у церковному будинку при кафедральному соборі» [7, с.294], яким була Архангело-Михайлівська церква, відома серед місцевих мешканців під ім'ям старого собору.

Це приміщення не могло задовольнити потреб семінарії, тому що з кожним роком кількість класів мала збільшуватися. Окрім цього, митрополит Гавриїл висловлював бажання, щоби семінарія зайняла вагомое положення в краї. «Семінарія ця, – писав він у 1815 р. – знаходячись недалеко від Молдавії, Болгарії, Австрії, повинна мати вигляд привабливий, який підкреслить славу російського уряду, що

підклється про стан освіти в краї» [5, с.17]. Тому вся увага митрополита була приділена питанню будівництва власного приміщення для семінарії.

У пошуках коштів на будівництво митрополит Гавриїл звернувся до бессарабського губернатора Івана Марковича Гартинга з проханням виділити з місцевого бюджету в кредит 6 000 левів. Крім того, з державної скарбниці митрополиту вдалося отримати 30 000 левів кредиту терміном на 6 років. Решту коштів, що знадобилися би для будівництва семінарії, митрополит Гавриїл вирішив віддати з власних пожертвувань, та добровільних внесків від благодійників.

26 вересня 1817 р. семінарія перейшла у власне приміщення. Поряд з навчальним корпусом семінарії були розташовані цегляні флігелі, в яких мали жити ректор, інспектори, учителі, семінаристи (які навчалися державним коштом). На території семінарії була побудована лікарня для учнів. Поряд з названими будівлями було розбито сад. У цей час семінарія складалася з наступних класів: інфімічного, граматичного, синтаксичного, пітико-риторичного та філософського. У 1819 р. тут було відкрито богословський клас. У 1817 р. в семінарії навчалось 152 учня, в тому числі дітей духовництва – 69 осіб, світських – 83 особи [9, с.80]. Як бачимо, світські особи відносилися до семінарії з більшою довірою та охочіше віддавали до неї на навчання своїх дітей, ніж духовництво. Це спонукало єпархіальне керівництво переконовувати та навіть наказувати місцевому духовництву віддавати своїх дітей на навчання до семінарії.

Щодо викладацького складу, окрім ректора та префекта, в семінарії у 1819 р. працювало вісім учителів. Деякі з них викладали по два, і навіть по три предмети. Важливою складовою семінарії стала бібліотека. На 1822 р. у ній нараховувалося 548 книжок, більша частина яких була подарована митрополитом Гавриїлом та архієпископом Димитром (Сулімою) [14, с.121].

У 1821 р. семінарія святкувала перший випуск вихованців, які закінчили повний курс наук. Невдовзі після першого випуску семінаристів закінчився й перший етап в житті навчального закладу, який можна назвати періодом підпорядкування місцевому єпархіальному архієрею. З 1823 р. семінарія переходить під юрисдикцію окружного правління, що свідчить про початок наступного етапу в житті навчального закладу.

Будучи центром освіти в регіоні семінарія набула довіри й поваги з боку цивільної влади. Так, повноважний намісник Бессарабії Олексій Миколайович Бахметев ще у 1816 р. надав семінарії право, підтвержене імператором Олександром I, спостерігати за іноземними вихователями та приватними вчителями в краї. Таким чином, семінарія стояла на сторожі охорони православ'я та освіти.

Згідно з новим статутом духовно-навчальних закладів (1808 р.) Кишинівська семінарія підлягала реформуванню. За статутом семінарія була підпорядкована Київській духовній академії та входила до складу відповідного навчального округу. Однак, конкретно до цього питання звернулися лише у листопаді 1820 р. Майже три роки пішло на погодження, й нарешті 23 жовтня 1823 р. Кишинівська семінарія була реструктурована.

Таким чином, перший період в житті Кишинівської семінарії тривав з 1813 р. до 1823 рр. (з часу відкриття й до реформування за статутом 1808–1814 рр.). З перших років свого існування Кишинівська семінарія відіграла роль не лише релігійного закладу: при ній було відкрито шляхетний пансіон, який готував юнаків для державної служби у місцевих органах влади.

Список використаних джерел

1. Арсений (Стадницький Авксентий Георгиевич), Гавриил Банулеско-Бодони, экзарх Молдо-Влахийский (1808–12 гг.) и митрополит Кишиневский (1813–21 гг.): С фототип. изображением и автогр. м. Гавриила: Исследование преподавателя Кишиневской духовной семинарии Авксентия Стадницкого. – Кишинев: тип. Э.Шлиомовича, 1894. – 455 с.
2. Голдакова К.А. Правове та соціальне положення православного духовництва в Російській імперії у XIX ст. в контексті правових відносин державної влади з церквою: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Голдакова Катерина Анатоліївна. – Харків, 2011. – 20 с.
3. Гуменный И. Конфессиональная политика Российской империи в Бессарабии (первая половина XIX века) / И.Гуменный // Дриновский сборник. – 2011. – Т.IV. – С.82–91.
4. Зыков Г. Очерк деятельности митрополита Гавриила по улучшению положения Церкви и православного духовенства в княжествах Молдавии, Валахии и Бессарабии с 1808 по 1812 гг. // Кишиневские епархиальные ведомости. – 1879. – №14. – С.530–581.
5. Историческое сведение о Кишиневской духовной семинарии // Кишиневские епархиальные ведомости. – 1878. – №1. – С.15–19.
6. Красовский П.М. К вопросу о содержании православного духовенства. – Харьков, 1865. – 148 с.
7. Материалы для истории Кишиневской семинарии // Кишиневские епархиальные ведомости. – 1892. – №12. – С.292–299.
8. Очерк истории Кишиневской духовной семинарии // Кишиневские епархиальные ведомости. – 1871. – №19. – С.431–446.
9. Пархомович И. Духовно-учебные заведения Кишиневской епархии / Иван Пархомович // Труды Бессарабского церковного историко-археологического общества. – 1914. – Вып.9. – С.60–130.

10. Письмо митрополита і ексарха Гавриила к адміралу Чичагову, главнокомандуючому дунайській армією (06.08.1812 г.) // Кишиневские епархиальные ведомости. – 1871. – №19. – С.446–448.

11. Полетаев Н.К. К истории духовно-учебной реформы 1808–1814 гг. Проект митрополита Евгения Болховитинова, его записки о духовных школах и значении его проекта по отношению к Уставу духовных академий, семинарий, училищ 1814 г. – Б.м., б.г. – 38 с.

12. Степаненко Г.В. Освітня діяльність православного духовенства в Україні (XIX – початок XX ст.): Дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / НАН України. – К., 2002. – 225 арк.

13. Федорчук О.О. Православ'я в становленні культури півдня України (кінець XVIII – початок XX століття): Автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / Федорчук Оксана Олександрівна. – Донецьк, 2005. – 18 с.

14. Халиппа И. Очерк истории народного образования в Бессарабии в первой половине XIX века / Иван Халиппа // Труды Бессарабской губернской ученой архивной комиссии. – 1902. – Т.2. – С.119–180.

* * *

УДК 316.4.063.34:94(477.25)«1913»

Федір Ленченко, здобувач кафедри історії та культури України, Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди, Україна, м. Переяслав-Хмельницький

Кооперація на Всеросійській виставці промисловості та сільського господарства (Київ, 1913 р.)

Розглядається питання організації та проведення Всеросійської виставки промисловості та сільського господарства й участі в ній кооперативних організацій, діячів кооперативного руху Київської губернії (Київ, 29 травня – 15 вересня 1913 року). Стаття присвячується 100-річчю проведення Всеросійської виставки в Києві.

Ключові слова: Всеросійська виставка, кооперація, кооперативний комітет, кооперативна секція, експонати.

Федор Ленченко. Кооперація на Всеросійській виставці промисловості та сільського господарства (Київ, 1913 г.)

Рассматривается вопрос организации и проведения Всероссийской выставки промышленности и сельского хозяйства и участия в ней кооперативных организаций, в т.ч. Киевской губернии (Київ, 29 мая–15 сентября 1913 г.). Статья посвящается 100-летию проведения Всероссийской выставки в Киеве.

Ключевые слова: Всероссийская выставка, кооперация, кооперативный комитет, кооперативная секция, экспонаты.

Fedir Lenchenko. Cooperation at the National Exhibition Industry and Agriculture (Kyiv, 1913)

We consider the issue of holding All-Exhibition Industry and Agriculture and the participation of cooperatives, including leaders from the province of Kiev (Kyiv, May 29 – September 15, 1913). The article is dedicated to the 100th anniversary of the All-Russian Exhibition in Kiev.

Key words: All-Russian Exhibition, cooperation, cooperative committee co-operative section, exhibits.

Перша Всеросійська сільськогосподарська і промислова виставка була проведена в Києві в 1897 році. Дерев'яні павільйони розміщувалися на Великій Васильківській вулиці біля церкви св. Трійці. У ній брали участь, в основному, підприємства Києва та українських губерній. Тоді вперше для обслуговування виставки був використаний трамвай (у Києві, другому місті в Європі, трамвай почав ходити в 1892 році).

Ідея знову провести у Києві виставку виникла в 1908 р. серед представників сільського господарства та сільськогосподарської промисловості. Почався тривалий процес збору фінансів і узгодження з міською владою.

Питання організації та проведення Всеросійської виставки промисловості та сільського господарства в Києві в 1913 році зацікавили теоретиків і дослідників кооперативного руху відразу ж, ще на початку XX ст., про що йдеться в працях В.Височанського [3], І.Витановича [5] та ін. [2,6]. Однак після проголошення незалежності України поживався інтерес до дослідження історії і традицій минулих у розвитку кооперації, як наприклад, у монографіях І.А. Фаренія [11], В.М. Половця [10], у працях С.Г. Бабенка, Я.А. Гончарука, С.Д. Гелея [4], розвідках М.В.Алімана [1], Ф.І. Ленченка [9] та інших.

Всеросійська промислова та сільськогосподарська виставка в Києві зіграла значну роль у справі розвитку української кооперації.

У січні 1909 р. відбулися збори представників громадських і урядових кіл Південно-Західного краю, які висловилися за відкриття у Києві Всеросійської виставки промисловості та сільського господарства. 4 вересня 1912 року затверджено її офіційну назву «Фабрично-заводская, сельскохозяйственная, торгово-промышленная и научно-художественная выставка».

Були створені комітет з п'яти осіб, правління на чолі з графом О.М. Тишкевичем, комісаріат.

З дозволу губернатора графа П.М. Ігнатієва кооперативні установи теж отримали право брати участь у виставці. Відповідно, теж були створені кооперативна секція виставки та її виконавчий орган – Бюро.

Перші організаційні збори відбулися 5 жовтня 1912 року під головуванням «артільного батька» Миколи Васильовича Левитського. Очолив президію секції кооперативний діяч Подільської губернії граф Дмитро Федорович Гейден. Вирішено було організувати 4 підсекції: кредитну, споживчу, змішану сільськогосподарську і виробничу, кооперативно-допоміжну. У цих підсекціях працювали відомі українські кооператори – Христофор Антонович Барановський, Петро Ничипорович Пожарський, Дмитро Васильович Коліух, Валентин Олександрович Галевич та інші.

На початку жовтня і в листопаді того ж року кредитна секція розіслала 26000 примірників звернення до кооператорів:

- безкоштовно вислати кращі експонати на виставку;
- надати секції можливу матеріальну допомогу.

Перші збори кредитної підсекції та опадно-позичкових товариств відбулися 9 жовтня. Головою обрано Х.А. Барановського, котрий мав великий досвід роботи як голова правління Київської спілки кредитних установ.

Діловоди секції розіслали 12 000 анкет, відповіді на які дозволили б отримати уявлення про стан і розвиток кредитової кооперації. Але на анкети відповіло тільки 15,5% усіх товариств. Це ж сталося і з 6692 опитувальними листами. О.О. Беретті направив у секцію діаграми розвитку кредитової кооперації з 1870 р. Було виготовлено 16 картограм і 16 діаграм по всіх районах Росії і 10 діаграм про розвиток кредитної кооперації в 9 українських губерніях на 1 січня 1906 і на 1 січня 1912 р.

29 січня 1912 року представник Львівського Крайового ревізійного союзу В.Шухевич виступив на засіданні кредитної підсекції і висловив бажання галицьких кооперативів узяти участь у виставці. Він попросив надати ділянку і розмістити експонати їхнього союзу в окремому місці. Всі побажання, які висловив В.Шухевич, були виконані.

Після відкриття виставки у відділі кредитної кооперації взяли участь близько 80 установ дрібного кредиту, в 300 діаграмах і фотографіях розкривали картину своєї діяльності.

Виставка відкрилася 1 червня 1913 року, а 2 червня відбувся огляд експонатів кредитної підсекції, «При вході в залу, з правого боку на стіні був розміщений портрет князя Васильєвського – видатного російського діяча кооперативного руху. Під ним був розміщений його вислів: «Відмовляти народним масам у кредиті означає здійснювати таке ж злочинство, як відмовляти народу в правосудді» [9, с.72].

На задній стіні красувався лавровий вінок, всередині якого зображено руки в потиску, а під ним розміщено девіз кооператорів: «В єднанні – сила!».

На 1 січня 1913 р. у Київській губернії один кредитний кооператив припадало на 20 тис. населення. В одному кооперативі було 930 членів. Грошей одне товариство мало 70630 руб.

У виставці брала участь Київська спілка установ дрібного кредиту (почала діяти з 5 лютого 1907 р.), яка обслуговувала кооперативи Київської та Чернігівської губерній – усього 271 товариство, або 68 спілок, у яких перебувало 87308 осіб [9, с.72].

Кредитні товариства характеризувалися такими даними:

- вступний внесок – 1 руб.;
- пайовий внесок з кожного члена – 50 руб.;
- загальний внесок – 866241 руб.;
- до однієї тисячі було 339 вкладів,
- до п'яти тисяч – 125,
- до десяти тисяч – 14,
- понад десяти тисяч – 19.

Київська спілка мала кредити в Московському народному банку – 100 тис. руб., у приватних банках – 200 тис. руб. Ця спілка постачала гроши на 48,9% товариств.

Підсекцією споживчої кооперації керувала президія у складі голови Іоакима Августовича Волошиновського, голови Бюро Київської спілки Олександра Івановича Гдешинського, членів Бюро Ігоря Михайловича Тихомирова і Валентина Олександровича Галевича. Перше засідання відбулося 17 жовтня 1912 р. За участю інструктора Московської спілки споживчих товариств (МССТ) Д.В. Коліуха. Президія підготувала анкету, яку розіслали всім споживчим товариствам (усього 7857 екземплярів). Дані анкет необхідні були для виготовлення таких експонатів:

- карти Європейської Росії з позначенням на ній діючих споживчих товариств;
- наочних картин кількісного зростання товариств по роках, зростання числа членів споживчих товариств, оборотів, пайових капіталів;
- графічного зображення власного виробництва споживчих кооперативів;
- 16 діаграм, які б демонстрували історичний розвиток споживчої кооперації в Росії;
- даних про діяльність споживчої кооперації в Київській губернії.

Була виготовлена карта розміщення споживчих товариств Російської імперії, зібрані фотографічні знімки окремих споживчих товариств, виставлено кооперативну літературу та предмети власного виробництва споживчих товариств. Секція отримала 1200 відповідей від споживчих